

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL
DEVELOPMENT FUND

SOU
Institute of Sociology AS CR

Srovnání systémů bydlení a sociální péče o seniory v zemích Střední Evropy

Martin LUX, Štěpánka PFEIFEROVÁ

Sociologický ústav AV ČR

Jilská 1, 110 00 Praha

martin.lux@soc.cas.cz

stepanka.pfeiferova@vupsv.cz

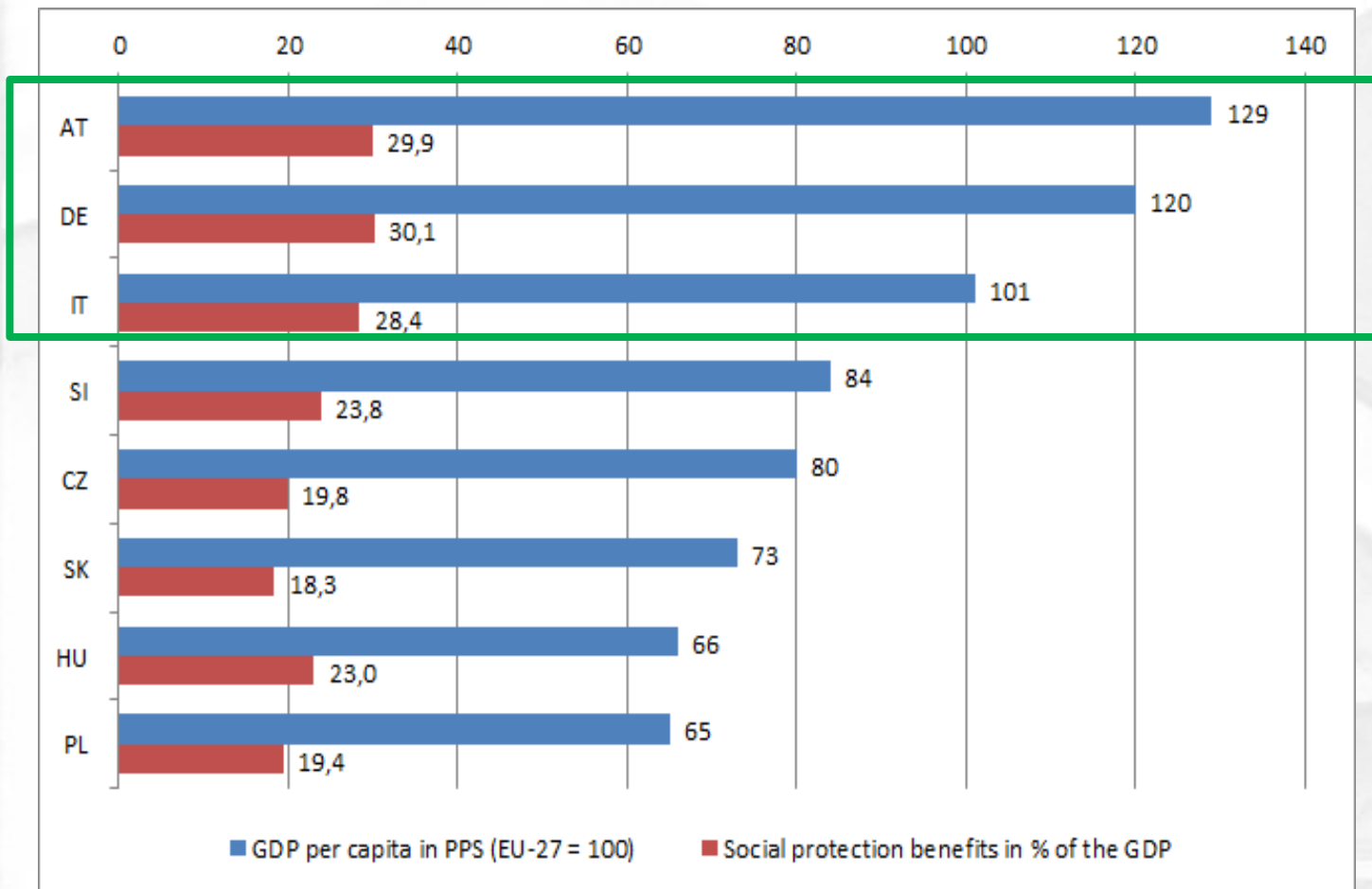

Nabídka bydlení seniorů podporující “aging in place”

Zpravidla více než 90 % seniorů žije v „normálním“ vlastním či nájemním bytě **ALE** nabídka (škála) možností veřejné podpory seniorského bydlení nebo úprav bytů se mezi zeměmi liší:

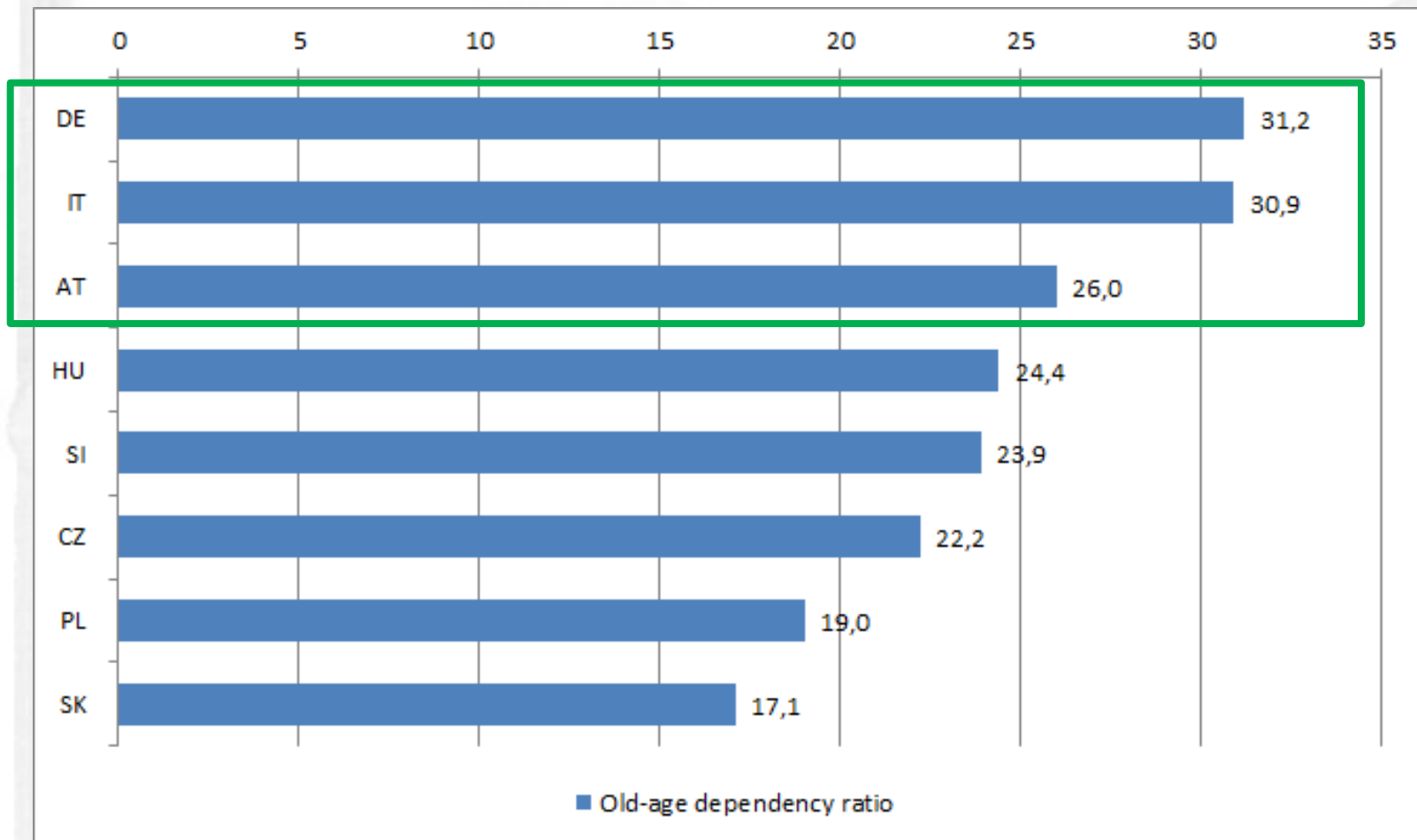
- ➔ **Vyspělý model:** škála alternativ (i širší nabídka) podpory jak ve finanční dostupnosti bydlení (příspěvky na bydlení, „agreed rent“, sociální nájemné, motivace pro developery), tak ve fyzické dostupnosti bydlení (příspěvky na technology-assisted living, ICT, architektonickou úpravu bytu; v nové výstavbě celoživotní bydlení, co-housing, collaborative housing): **DE, AT, část. IT**
- ➔ **Základní model s obnovou sociálního bydlení:** rozsáhlejší podpora výstavby sociálních bytů (určených i pro seniory), jinak základní (zpravidla univerzální) nabídka příspěvků, omezené inovace i efekty **A** nedostatečný příspěvek na bydlení (SK), dočasnost podpory sociálního bydlení (PL, SI, CZ), neexistence podpory na úpravu bytu (SI): **SK, PL, SI, část. CZ**
- ➔ **Základní model bez obnovy sociálního bydlení:** **HU.**

HDP na osobu (EU-27 = 100, 2011) a výdaje na sociální příspěvky (v % HDP, 2009)

Zdroj: Eurostat

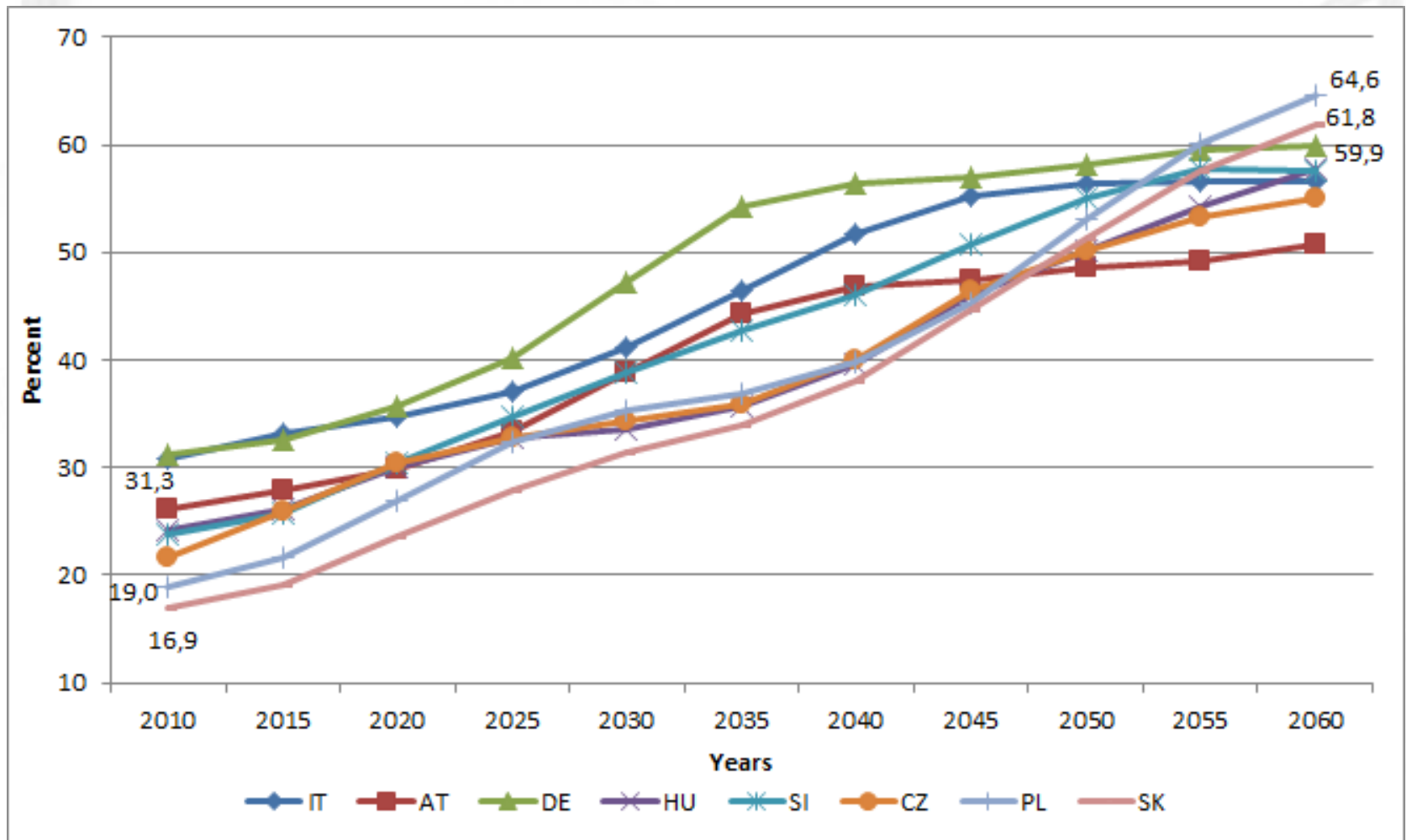
Old-age dependency ratio, 2011

Poznámka: Tento indikátor je definován jako počet osob starších 65 let vůči počtu osob ve věku 15-64 let.

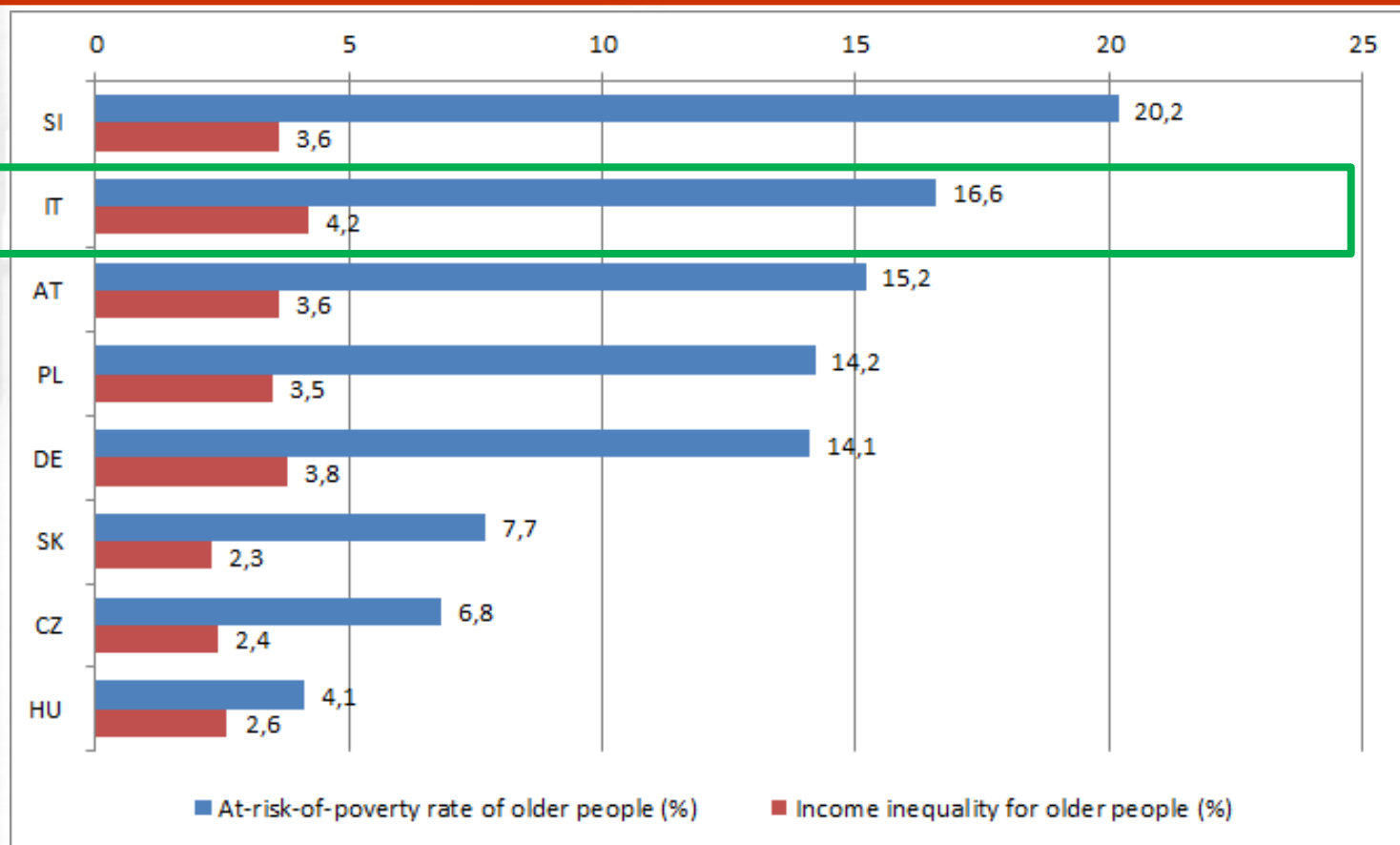
Zdroj: Eurostat

Vývoj old-age dependency ratio (2010 – 2060)

Zdroj: Eurostat

Míra chudoby a příjmová nerovnost pro seniory, 2010

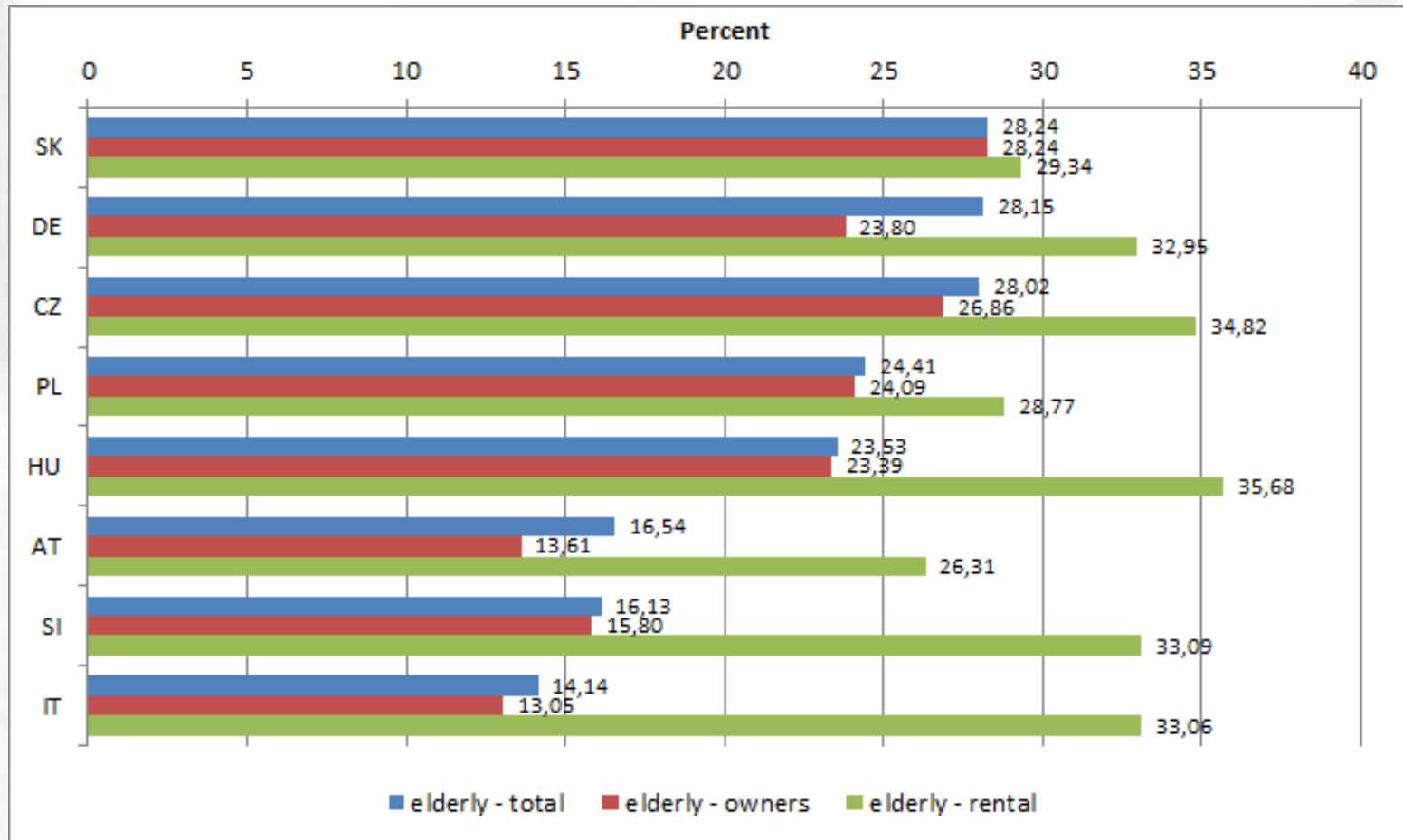

Poznámka: **At-risk-of-poverty rate of older people** = the share of persons with an equivalised disposable income, before social transfers, below the risk-of-poverty threshold, which is set at 60 % of the national median equivalised disposable income (after social transfers). Retirement and survivor's pensions are counted as income before transfers and not as social transfers.

Income inequality for older people = the ratio of total income received by the 20 % of the population with the highest income (top quintile) to that received by the 20 % of the population with the lowest income (lowest quintile). Income must be understood as equivalised disposable income.

Zdroj: Eurostat, EU-SILC.

Finanční dostupnost bydlení seniorů, 2009

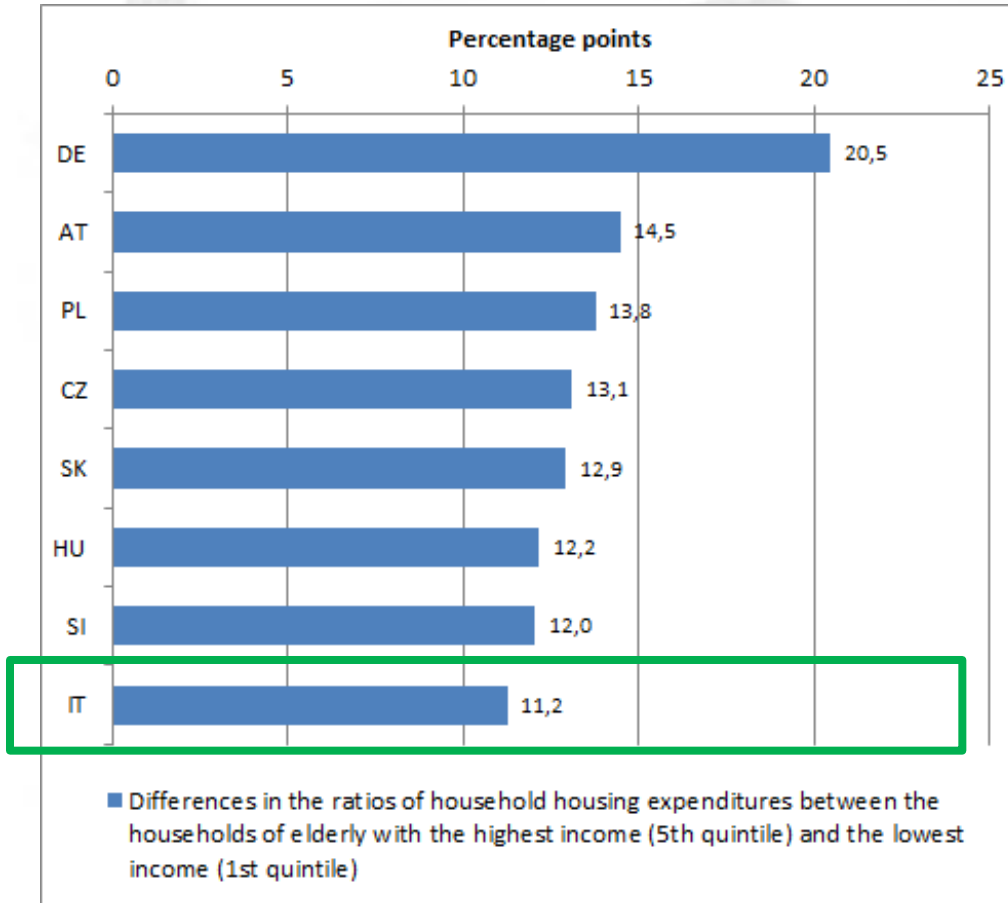

Poznámka: průměrná míra zatížení domácností seniorů; míra zatížení je podíl výdajů na bydlení k celkovým čistým měsíčním příjmům domácnosti.

Zdroj: EU-SILC 2009, vlastní výpočty.

Nerovnosti ve finanční dostupnosti bydlení

Rozdíl v míře zatížení mezi domácnostmi seniorů s nejvyšším příjmem (pátý kvintil) a nejnižším příjmem (první kvintil)

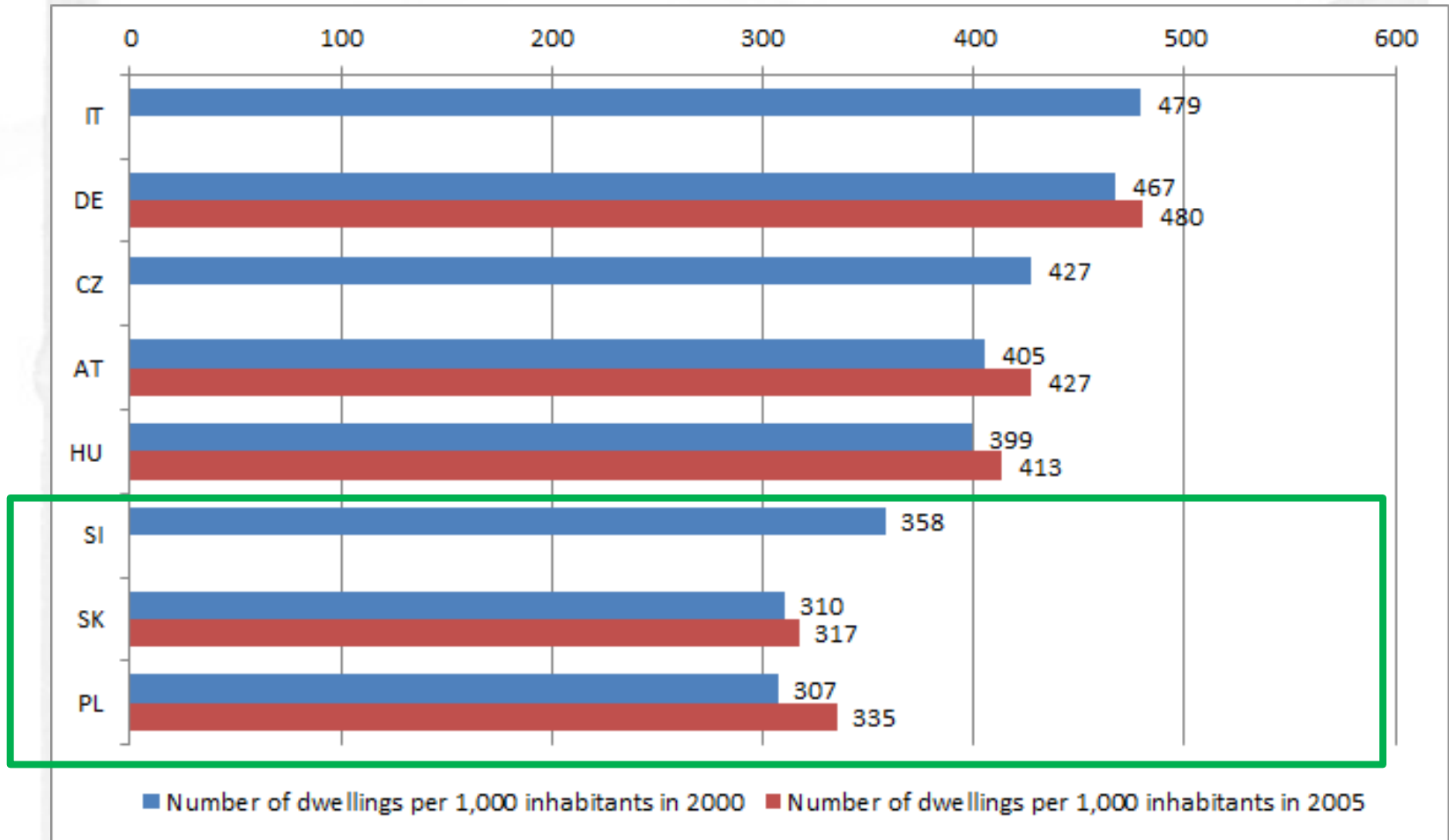

- ➔ v Německu, Rakousku nebo Itálii je vysoká příjmová nerovnost a v Německu a Rakousku i vysoká nerovnost v míře zatížení **ALE** mnoho domácností je nezávislých na pomoci státu;
- ➔ v post-socialistických zemích (s výjimkou SI a částečně PL) je větší rovnost v příjmech i míře zatížení **ALE** mnoho domácností závislých na pomoci státu (nemožnost akumulovat majetek během aktivního života); výsledek skrytých implicitních dotací (privatizace bytů).

Zdroj: EU-SILC 2009; vlastní výpočty

Forma podpory: nová výstavba sociálních bytů?

Počet bytů na 1000 obyvatel, 2000 a 2005

Zdroj: Housing Statistics in the European Union 2010

Podpora u existujících bytů: bytový systém

- ➔ DE: *sociálně-tržní, **soukromé nájemní bydlení*** a flexibilní (rychle se měnící) sociální bydlení.
- ➔ AT: *sociálně-demokratický, (80 % veškeré nové bytové výstavby je kofinancováno z veřejných zdrojů), stabilní **sociální bydlení**.*
- ➔ SK, SI, HU: *liberální, **vlastnické bydlení*** (téměř žádné soukromé nebo sociální nájemní bydlení); zejména HU: “neexistuje skutečný trh s nájemními byty, lidé nemají žádný výběr”
- ➔ IT, CZ, PL: *smíšený, **s rostoucím významem vlastnického bydlení*** a postupnou marginalizací nájemního bydlení.

Právní důvod užívání bydlení

	AT (2001)	CZ (2011)	DE (2003)	HU (2005)	IT (2008)	PL (2002)	SK (2008)	SI (2002)
Vlastnické	53	64 + 11	38	94	75	42.5+16	94+3	92
SNB	18	9	43	3	14	5	?	?
V/SB/DBkla	22	9	14	3	5	11+8	3	6
Ostatní	7	7	5	-	6	17	-	1

- ➔ Starší lidé mají vyšší zastoupení mezi vlastníky (DE 48%; HU 97%)

Propojení výsledků s typologií bytových systémů

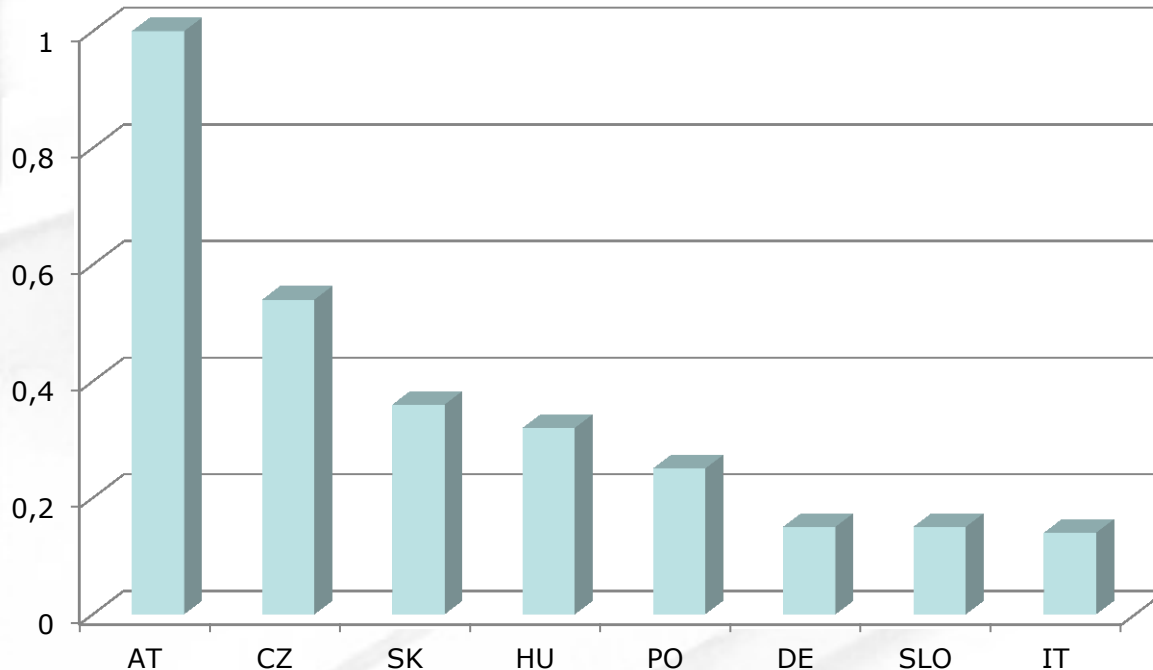
- ➔ **Dlouhodobější využití (efektivita) i správné zacílení (efektivnost) mohou být lépe garantovány v nájemním bydlení:**
 - » *sociálně-tržní systém*: kontrakt na zajištění určitých služeb na stanovenou dobu, ne-problémové zacílení a jasně měřitelný efekt (nižší nájemné);
 - » *sociálně-demokratický systém*: permanentní zajištění určitých služeb, přímé zacílení, přímá kontrola využití i měřitelný efekt (nižší nájemné).

- ➔ **Naopak, efektivita a efektivnost jsou slabší v případě vlastnického bydlení:** podpora zvyšuje bohatství (hodnotu dědictví) vlastníka, neznámá doba využití, problémové zacílení (má se majetek v podobě bytu započítat do kritérií?; problém „income poor-equity rich“) a jen těžko měřitelný efekt (žádná explicitní změna ve výdajích). Vlastnické bydlení mělo být formou spoření na důchod, ale prozatím to nefunguje; v post-socialistických zemích stále velká role institucionální péče (v HU růst o 25 % mezi 2000 a 2008).

Společné tendence v zajišťování sociální péče pro seniory: sociálně politický kontext

- ➔ **Politické priority:** přesun těžiště od institucionální k domácí péči (setrvání v přirozeném prostředí), aktivní stárnutí, celoživotní učení
 - » Do značné míry dáno prioritami EU
- ➔ **Řízení systému sociálních služeb:** nastavení základních podmínek péče na úrovni státu x organizace a poskytování služeb decentralizovány (vlastní politika sociálních služeb krajů a obcí)
- ➔ **Vícezdrojové financování:** stát, kraje, obce, platby od uživatelů, pojištění atd.
- ➔ **Mix poskytovatelů sociálních služeb:** neziskové organizace, církve, místní samosprávy, stát, příp. podnikatelské subjekty
- ➔ Mezi systémy sociální péče jednotlivých zemí se však objevují i **významné rozdíly**

Veřejné výdaje na péči o seniory v % HDP (2008)

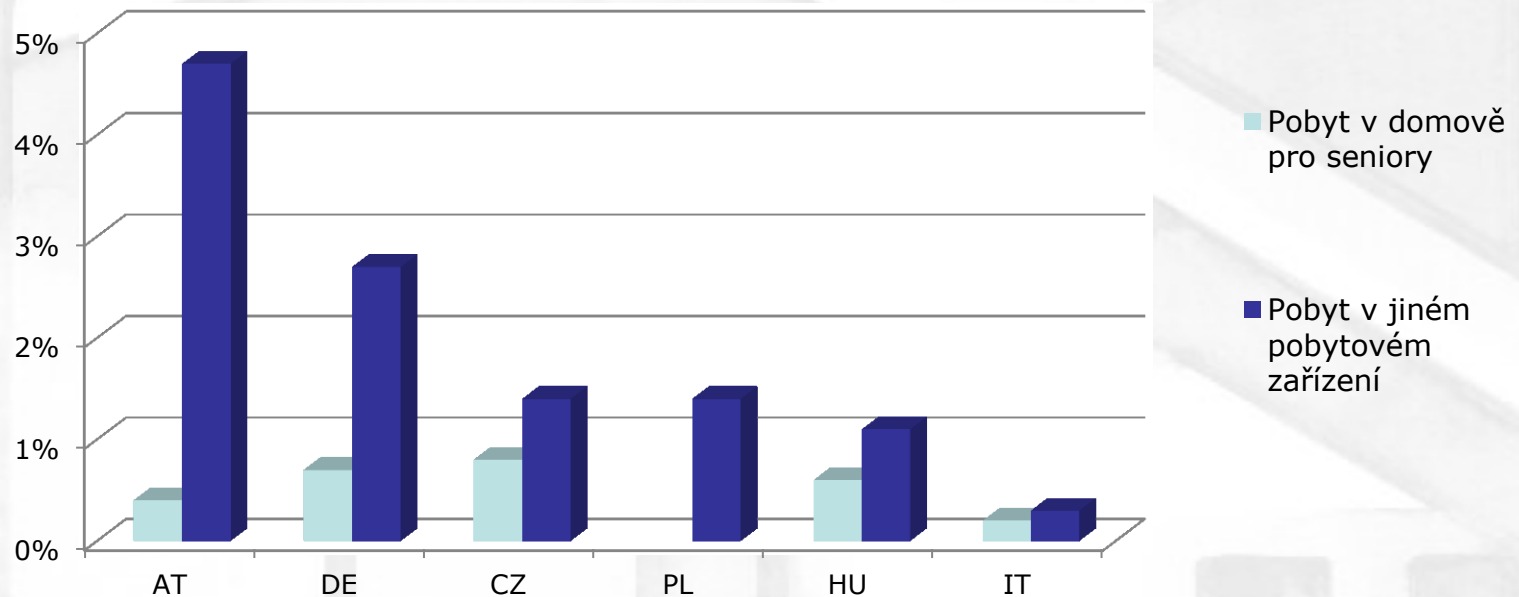

- ➔ Zdroj: EUROSTAT
- ➔ Ukazatel je definován jako procentní podíl výdajů na sociální zabezpečení určených na péči o seniory v HDP. Tyto výdaje zahrnují příspěvek na péči, ubytování a pomoc při zvládnání běžných každodenních činností.
- ➔ AT patří s Dánskem a Švédskem ke 3 zemím EU s nejvyššími výdaji na péči o seniory
- ➔ Od roku 2000 tyto výdaje ve většině zemí rostly x v DE došlo k poklesu

Sociální služby pro seniory

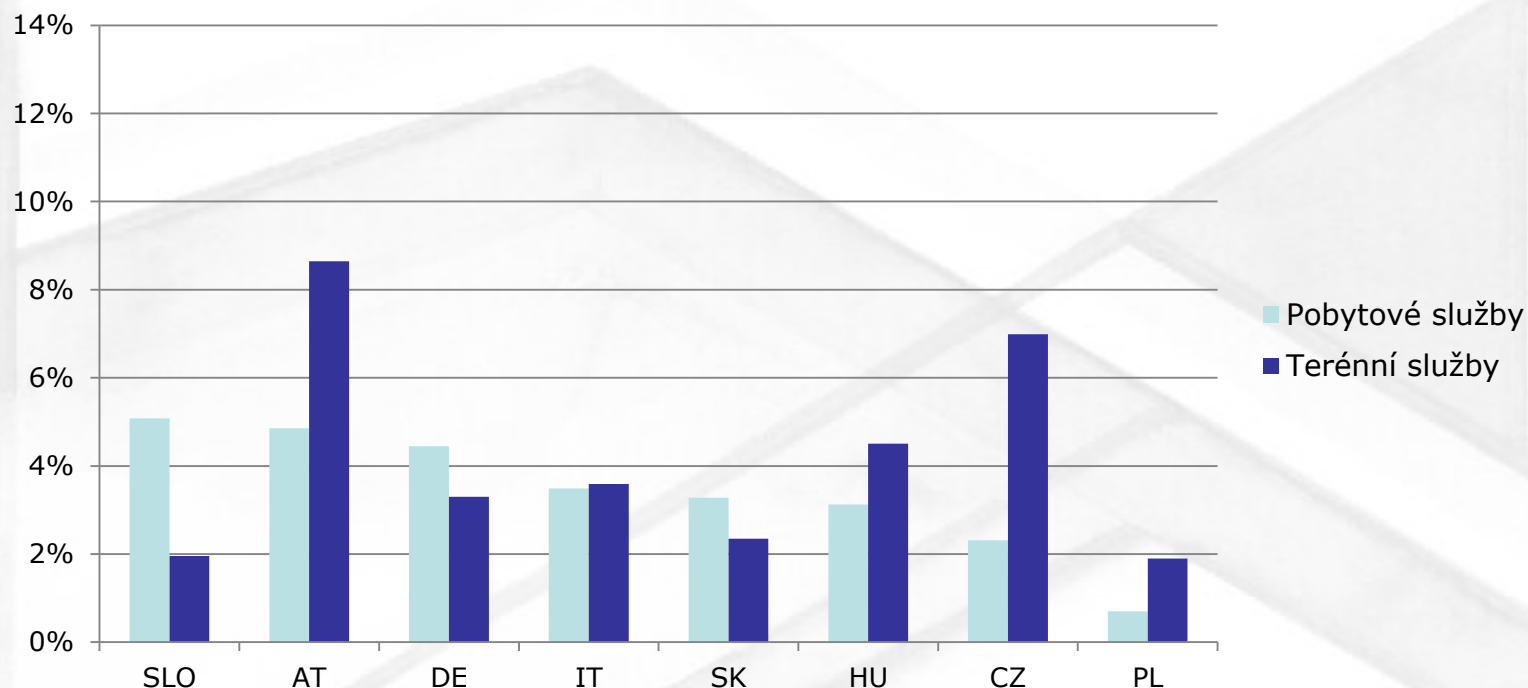
- Různá variabilita sociálních služeb pro seniory: AT, DE, a částečně i SLO a IT – široká škála možností mezi osobní asistencí a domovy pro seniory

Zkušenost s pobytovým zařízením v uplynulých 12 měsících

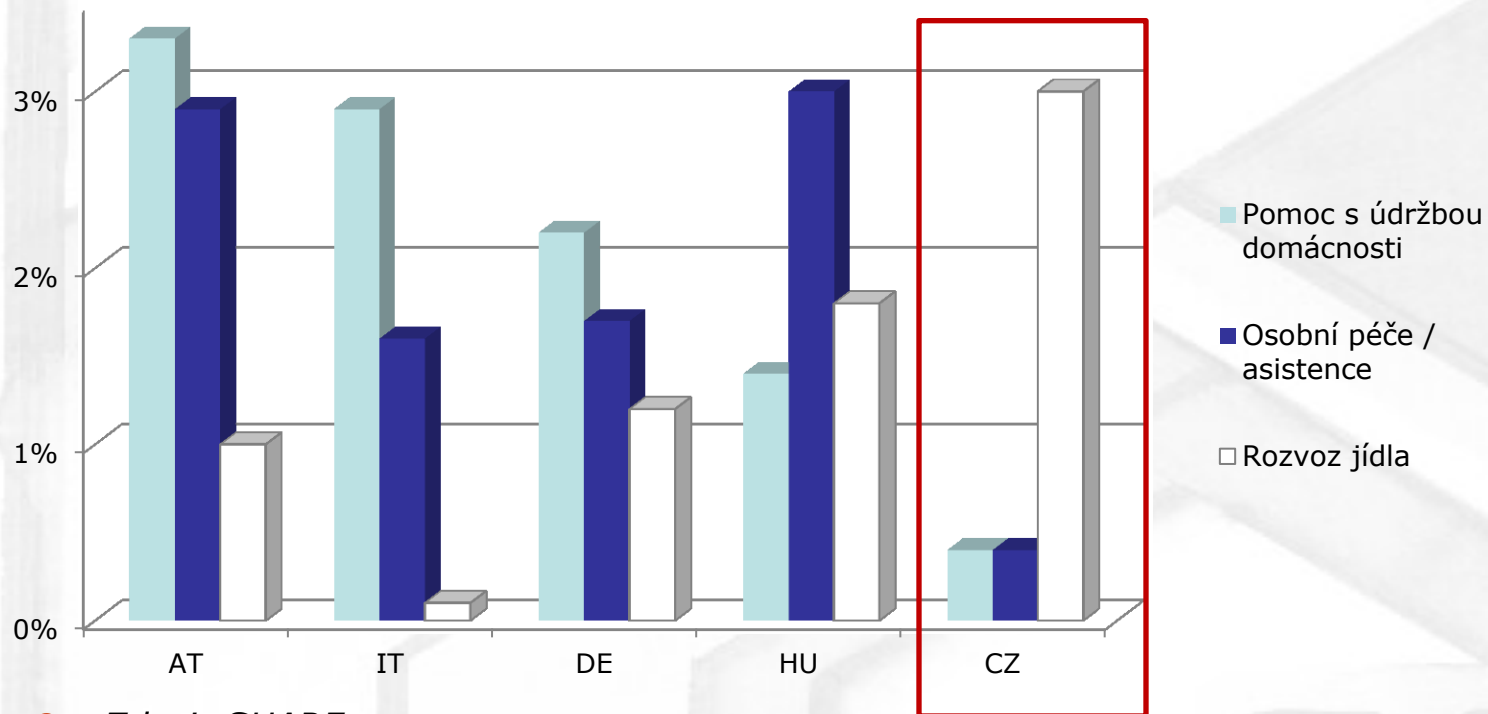
- Zdroj: SHARE 2007, data HELPS
- ČR: dlouhodobé pobyty, AT: krátkodobé pobyty
- IT: obecně nízké využití pobytových zařízení (rodinný model)

Míra pokrytí seniorů sociálními službami (2011)

- ➔ Zdroj: EUROSTAT, HELPS, vlastní výpočty
- ➔ Coverage rate = podíl seniorů využívajících daného typu služby z celkového počtu osob ve věku 65+, terénní služby v PL za všechny věkové kategorie, různě definované terénní i pobytové služby
- ➔ Data za DE a IT z roku 2009, data za AT a terénní služby v HU a SK z roku 2010

Podíl osob, které v posledním roce využily placených terénních služeb

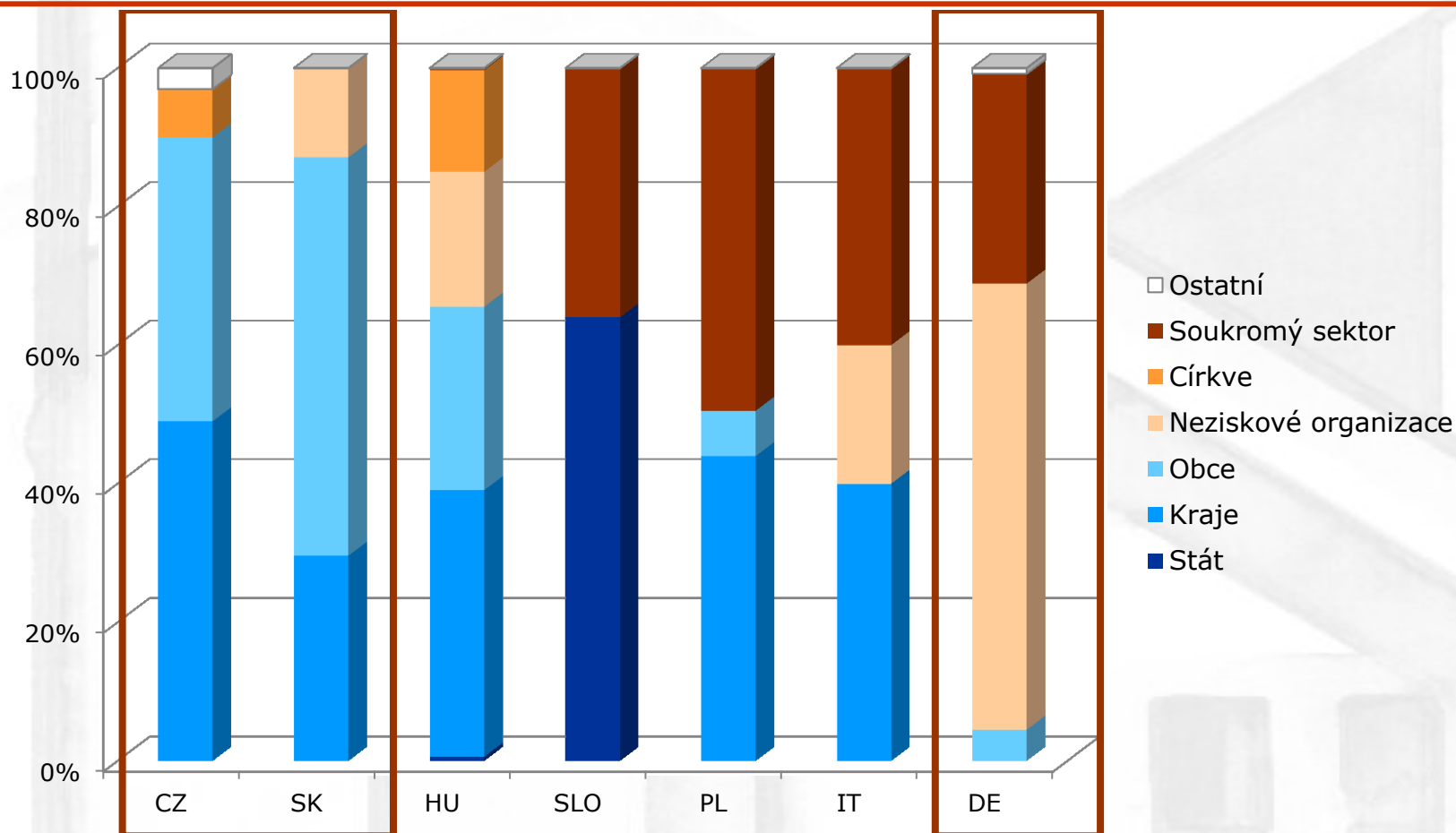
➔ Zdroj: SHARE

➔ AT – vysoká variabilita služeb

➔ HU – dominuje osobní asistence

➔ CZ – služby se omezují prakticky jen na donášku jídla

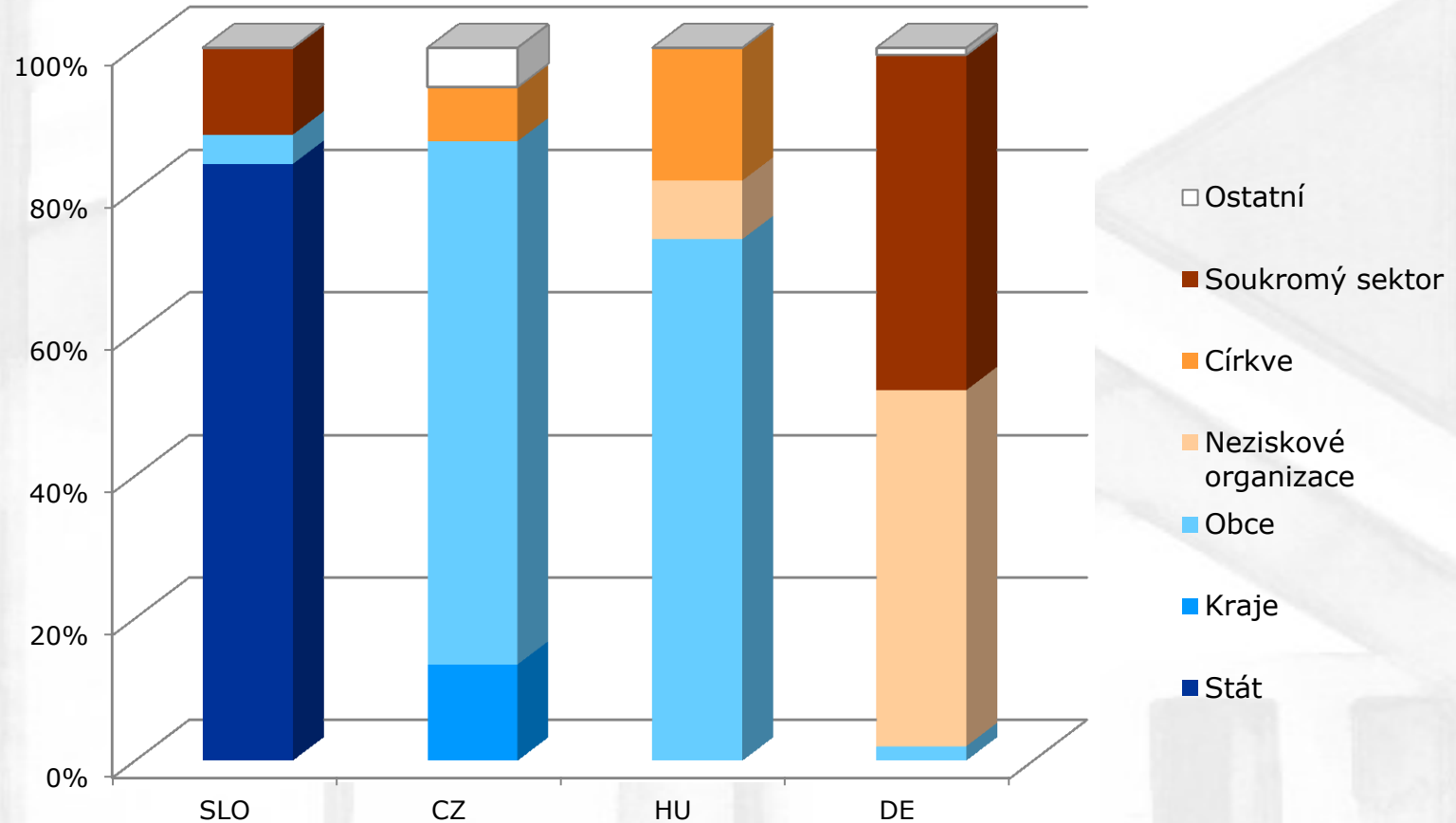
Struktura poskytovatelů pobytových sociálních služeb (2009)

➤ Zdroj: HELPS (SK a PL – údaje za poskytovatele)

➤ IT – údaje pouze za veřejný sektor jako celek, PL – údaje pouze za soukromý sektor jako celek

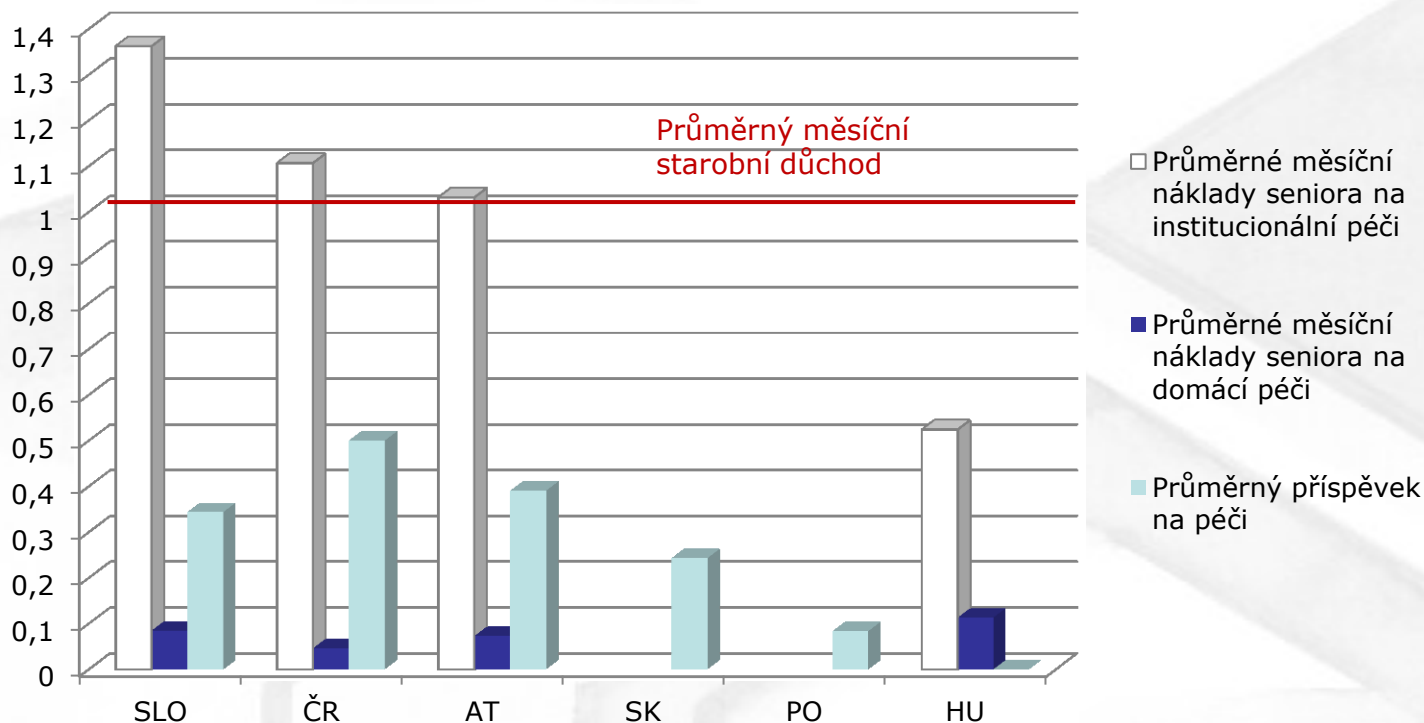
Struktura poskytovatelů terénních sociálních služeb (2009)

➤ Zdroj: HELPS

➤ ČR – data za rok 2005

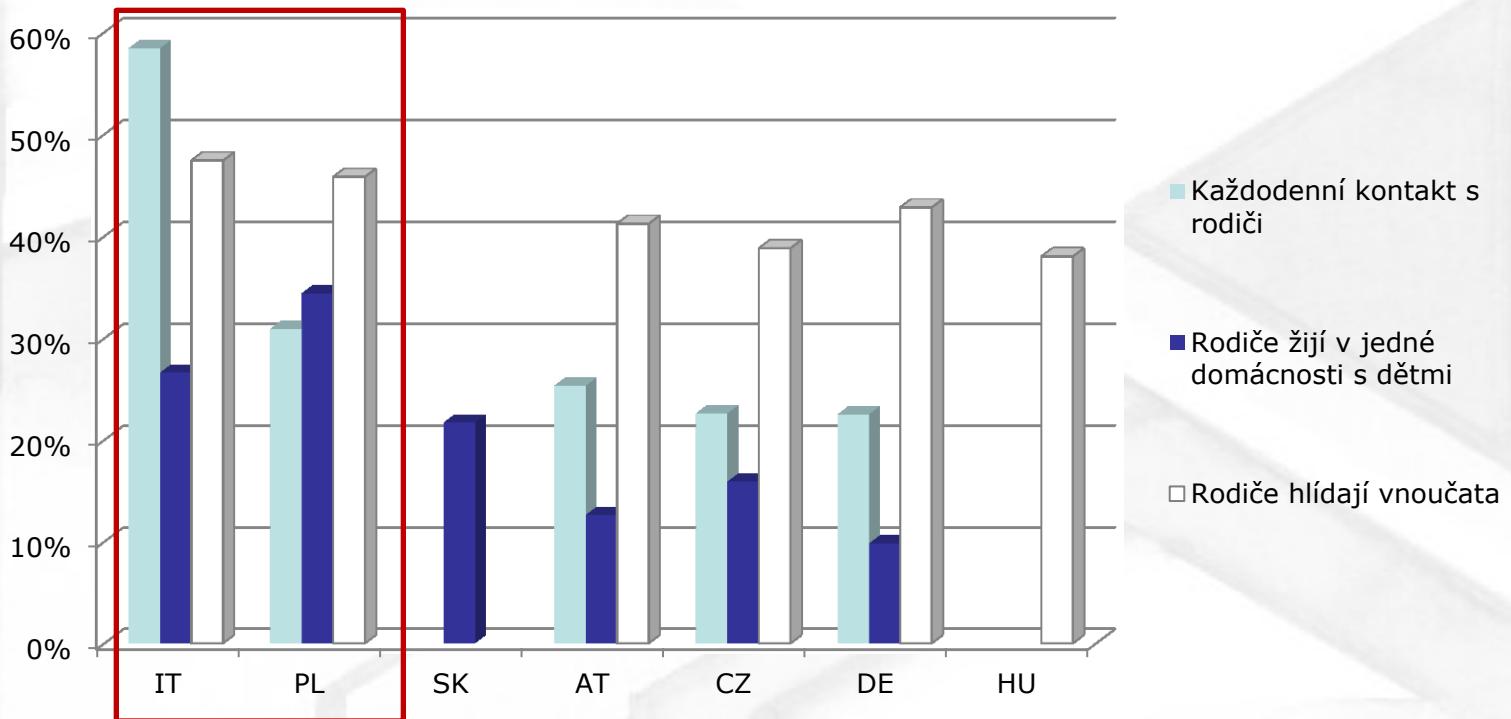
Zatížení seniorů náklady na sociální péči

» Zdroj: HELPS, průměrný příspěvek na péči ve SLO = odhad

- ⇒ SLO a CZ: vysoká spoluúčast seniora na financování institucionální péče **ALE** v ČR zároveň vysoký příspěvek na péči a nízké náklady na domácí péči → nižší zatížení
- ⇒ HU: žádný příspěvek na péči **ALE** nízká spoluúčast seniora na financování institucionální péče **ALE** relativně nákladná domácí péče

Možnosti neformální péče – mezigenerační vztahy

- ➔ Zdroj: SHARE, HELPS
- ➔ Nejdéle zůstávají děti u rodičů v IT a HU, nejkratší dobu v CZ a DE
- ➔ PL a SK – soužití generací může být dáno nedostatkem bytů
- ➔ SK – jen osoby ve věku 60+

Typologie systémů sociální péče I.

Postsocialistický model (CZ, SK, PL, HU)

- ➔ nižší úroveň a dostupnost služeb, vč. ICT, nízké zapojení podnikatelského sektoru do poskytování služeb
 - » HU – bazální model: pro seniora relativně levná institucionální a drahá domácí péče, významná úloha církví při poskytování péče, chybí příspěvek na péči (jen na pečovatele)
 - » CZ – institucionální model: vysoké příspěvky na péči (možnost zneužití), pobytové služby se omezují na domovy pro seniory, které jsou ovšem nákladné a kapacitně limitované, domácí péče levná **ALE** omezuje se na nejjednodušší úkony (např. roznáška jídla), vysoké zapojení veřejného sektoru do poskytování služeb (88 %)

SLO – Přejídný model (marketizovaný postsocialistický model)

- ➔ méně rozvinuté terénní služby než v západních zemích (zajišťovány z 86 % veřejným sektorem), nižší úroveň a dostupnost služeb, vč. ICT, nákladné pobytové služby ze 60 % financovány klienty **ALE** relativně vysoké pokrytí, nízká standardizace **x** vysoké zapojení ziskového sektoru do poskytování pobytových služeb

Typologie systémů sociální péče II.

Vyspělý model (AT, DE)

- ➔ vyšší úroveň, dostupnost a variabilita služeb, vysoké zapojení podnikatelského sektoru do poskytování služeb
 - » AT – sociálně-demokratický model: vysoké veřejné výdaje na péči o seniory, klient hradí relativně malou část nákladů, variabilní pobytové i terénní služby
 - » DE – tržní model: minimální zapojení veřejného sektoru do poskytování služeb (zajišťovány NGOs a ziskovými subjekty), důraz na formální domácí péči **ALE** podpora neformálních pečovatelů (vzdělávání, jistota pracovního místa), významná role pojištění při financování služeb
- ➔ problémem jsou sociální nerovnosti v dostupnosti péče (nejchudší mají problém si služby zaplatit, zejm. u vyššího stupně závislosti)

IT – Rodinný model

- ➔ Zapojení podnikatelského sektoru a variabilita sociálních služeb **ALE** jejich nízká dostupnost, vysoký podíl neformálních pečovatelů a vysoká mezigenerační solidarita – problém při vyšším stupni závislosti seniora

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL
DEVELOPMENT FUND

SOU
Institute of Sociology AS CR

Děkujeme za pozornost!

<http://seb.soc.cas.cz>

This project is implemented through the CENTRAL EUROPE Programme co-financed by the ERDF

Oddělení socioekonomie bydlení
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.